

4. Revko A. Investment potential of households in the regions of Ukraine in the context of european integration processes / A. Revko // Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law : collection of international scientific papers : in 2 parts. Part 1. Modern Priorities of Economics. Societal Challenges. – Chernihiv : CNUT, 2017. – P. 49-52. CRD IV – Capital Requirements Directive (CRD) nr 2013/36/UE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.cfainstitute.org/.../CRD_IV_issue_brief_final.pdf

5. Алькема В. Г. Економічна безпека інноваційного підприємства: Навчальний посібник / В. Г. Алькема, Н. М. Літвін, О. С. Кириченко. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2015. – 320 с.

6. Радіонова І. Ф. Якість макроекономічної політики та її стейкхолдери / І. Ф. Радіонова // Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. – С. 205-208.

7. Алімпієв Є. В. Фінансово-монетарне регулювання економіки через канал цін фінансових активів / Є. В. Алімпієв // Економічний часопис-XXI. – К., 2013. – № 1-2(1). – С. 16-19.

8. Алимпиев Е. В. Влияние финансово-монетарной трансмиссии на формирование макроэкономического равновесия / Е. В. Алимпиев // Ученые записки Академии экономики и права. – Республика Казахстан, Алматы, 2013. – №1 (24). – С. 96-102.

9. Mundell R. The Appropriate Use of Monetary and Fiscal Policy for Internal and External Stability // International Monetary Fund Staff Papers, 1962. – P. 34-72.

10. Національний банк України. Статистика. Зовнішній сектор [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

11. Державна служба статистики України. Макроекономічна статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

УДК 332.77.24

В.Д. Ілюк

*старший викладач кафедри землеустрою та кадастру,
Інститут управління природними ресурсами*

О.І. Шапоренко

*доктор наук з державного управління,
завідувач кафедри землеустрою та кадастру,
Інститут управління природними ресурсами*

О.Г. Соколова

*старший викладач кафедри землеустрою та кадастру,
Інститут управління природними ресурсами*

Місце екологічного картографування в охороні навколишнього середовища та економіці

У статті розкрито суть екологічного картографування, розглянуто основні види карт і найважливіше – показано взаємозв'язок екологічного картографування з охороною навколишнього середовища та економікою.

Ключові слова: екологічне картографування, картографічне забезпечення, природоохоронна діяльність, екологізація.

В.Д. Ілюк
*старший преподаватель кафедры землеустройства и кадастра,
Институт управления природными ресурсами*

О.И. Шапоренко
*доктор наук по государственному управлению,
заведующая кафедры землеустройства и кадастра,
Институт управления природными ресурсами*

О.Г. Соколова
*старший преподаватель кафедры землеустройства и кадастра,
Институт управления природными ресурсами*

Место экологического картографирования в охране окружающей среды и экономике

В статье раскрыта суть экологического картографирования, рассмотрены основные виды карт и самое важное – показана взаимосвязь экологического картографирования с охраной окружающей среды и экономикой.

Ключевые слова: *экологическое картографирование, картографическое обеспечение, природоохранная деятельность, экологизация.*

V.D. Iliuk
*Senior Lecturer of the Department
of Land Management and Cadastre
Institute for Natural Resource Management*

O.I. Shaporenko
*DSc in Public Administration,
Head of the Department of Land Management and Cadastre
Institute for Natural Resource Management*

O.H. Sokolova
*Senior Lecturer of the Department
of Land Management and Cadastre
Institute for Natural Resource Management*

The place of ecological mapping in the protection of the environment and the economy

The article reveals the essence of ecological mapping, examines the main types of maps, and most importantly - shows the relationship of environmental mapping with environmental protection and economics.

Key words: *ecological cartography, cartographic support, environmental activity, ecologization.*

Постановка проблеми

Відносно поділу екологічних карт за практичною спрямованістю фактично склався консенсус: різні автори виділяють (з деякими варіаціями назв і рангу підрозділів) наступні групи карт [6-10]:

– інвентаризаційно-оціночні (містять показники й оцінки стану окремих

компонентів і ландшафтів в цілому, характеристики територіального розподілу факторів, що впливають);

- прогнозні (представляють гіпотетичні результати розвитку до деяких дат у майбутньому, при збереженні діючих тенденцій або в межах певних сценаріїв);
- рекомендаційні (показують територіальне розміщення пропонованих заходів з метою оптимізації екологічних ситуацій);
- контрольні, або карти моніторингу (призначаються для відстеження ситуацій в міру реалізації рекомендованих заходів).

Такий поділ не є специфічною властивістю екологічних карт, тому що підходить чи не до всіх карт, призначених для забезпечення вирішення практичних завдань. Відзначається також різко виражена кількісна перевага інвентаризаційно-оціночних карт, що відображає реальне співвідношення між загостренням екологічних проблем і спробами їх вирішення. Таким чином, сучасний бурхливий розвиток екологічного картографування хронологічно і ґносеологічно пов'язується з екологічною кризою [4, 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання взаємозв'язку екологічного картографування з охороною навколишнього середовища та економікою на даний час є недостатньо вивченим, оскільки в більшості випадків екологічні проблеми розглядаються відокремлено від економіки, що зовсім не припустимо, оскільки екологічні проблеми безпосередньо відображаються на економіці.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Основним змістом екологічних карт (на крайній випадок, на першому етапі) повинен бути рівень розвитку екологічної кризи (тобто гострота і структура екологічних проблем) у межах конкретних територіальних одиниць, а кінцевою метою – сприяння (пряме чи непряме) їхньому вирішенню і / або запобігання появи нових. Відповідно зміст екологічних карт доцільно аналізувати й оцінювати не тільки і не стільки з позицій картографії як «науки-виконавця», скільки з точки зору охорони природи (созології) як сфери діяльності і галузі знань – «замовника», що передбачає врахування структури і завдань природоохоронної діяльності. Щодо такої структури може бути виділено два підходи до розподілу пріоритетів: фундаментально-науковий, викладений у роботі П. Ф. Реймерса, і практичний (з точки зору природоохоронного відомства), що відображаються рубрикацією Державних доповідей про стан навколишнього середовища. При всіх відмінностях рубрикації відображають наявність таких основних складових частин природоохоронної діяльності:

- науково-дослідницької (з підрозділами за компонентами природного середовища, методами дослідження, територіальними одиницями різного ієрархічного рівня або в глобальному масштабі);
- практичної (включаючи юридичні, економічні, технологічні, гігієнічні аспекти: в локальному, регіональному, національному та міжнародному масштабах;
- за компонентами природного середовища або в цілому): освітньо-виховної (включаючи пропаганду екологічних знань і здійснення прав особистості і суспільства на інформацію).

Кожна з перерахованих частин вимагає картографічного забезпечення. У кінцевому рахунку ці складові частини природоохоронної роботи повинні утворювати не ізольовані напрями, а послідовність (цикл) із безперервно циркулюючим потоком інформації як картографічної, так і в інших формах.

В реалізації картографічного забезпечення природоохоронної діяльності карти виступають у різних функціях, що зумовлює відмінності у вимогах до змісту та оформлення [6-10].

Питання взаємозв'язку екологічного картографування з охороною навколишнього середовища та економікою залишаються поза увагою багатьох вчених.

Формулювання мети статті

Розкрити суть екологічного картографування, розглянути основні види карт, а також проаналізувати взаємозв'язок екологічного картографування з охороною навколишнього середовища та економікою.

Виклад основного матеріалу

Картографічне забезпечення науково-дослідних робіт природоохоронної спрямованості принципово відрізняється від аналогічної задачі в інших науках про Землю і є одним із проявів пізнавальної функції карт. Останні є (головним чином в якості топооснови) засобом дослідження, використовуваним для вирішення питань організації робіт і територіальної прив'язки результатів, або (як спрощена модель об'єктивно існуючого явища) – предметом дослідження. Ці обидва варіанти використання карт висувають максимально жорсткі вимоги до геометричної точності і повноти.

Будь-яка природоохоронна діяльність здійснюється в межах конкретних територій. Планування, реалізація і контроль результатів природоохоронних заходів вимагають об'єктивної інформації про екологічну ситуацію в її динаміці. Отримання і територіальна інтерпретація такої інформації – завдання екологічного картографування (статична частина показників) і моніторингу (динамічна частина показників). Екологічне картографування в основному орієнтується на географічне забезпечення державних і регіональних програм природоохоронної спрямованості. Його метою є узагальнення всієї потрібної інформації з її точною територіальною прив'язкою в найбільш зручній для зіставлення та аналізу формі.

Вимога повноти (в дослідженні завжди відносної) змушує розглядати таке поширене явище, як створення екологічних карт, на основі інтерпретації і інтеграції раніше створених тематичних карт як прийнятне лише на самому початку становлення нового напрямку. Складання нових карт на основі раніше створених передбачає допущення, що в останніх уже міститься вся необхідна інформація, і її потрібно лише відповідним чином скомпонувати; крім того, необхідно врахувати природне старіння карт [2, 5].

Картографічне забезпечення практичної природоохоронної діяльності є проявом оперативної функції карт і в цілому найбільше співпадає із зазначеною вище системою послідовного створення інвентаризаційно-оціночних, прогнозних, рекомендаційних і контрольних карт. Ця система в повному обсязі реалізується при розробці та виконанні цільових програм того чи іншого територіально-охоплення і спрямованості.

Найпоширенішими регіональними програмами є територіальні комплексні схеми охорони природи (ТерКСОП або ТерКСООС), локальні – комплекси природоохоронних заходів в об'єктах господарювання відповідно до процедури оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС). У тому й іншому випадках карти є основною частиною матеріалів. Рівень їх виконання (як і програм загалом) залежить від того, чи спирається інвентаризаційно-оцінний блок інформації на результати спеціально проведених досліджень або на матеріали статистики. В останньому випадку стає неминучим використання показників типу середніх

за адміністративними районами з відповідним зниженням детальності і обгрунтованості висновків і рекомендацій гігієнічного, економічного, юридичного та технологічного характеру.

Обгрунтованість і ефективність реалізації рекомендаційних блоків комплексних схем, навпаки, істотно підвищуються, коли інвентаризаційно-оцінний і прогнозний блоки завершуються гігієнічними і економічними оцінками наслідків антропогенних впливів. Гігієнічні оцінки полягають у розрахунках ризику виникнення захворювань за окремими хворобами і їхніми групами, за існуючих і прогнозованих (в т. ч. в рамках модельованих сценаріїв) рівнів антропогенного впливу на середовище, для територіальних одиниць і дискретних точок. Економічні оцінки мають на увазі перехід характеристик забруднення та інших видів антропогенних впливів у вартісні показники. При цьому методи оцінки «вартості» забруднення, виходячи з розмірів втрат робочого часу та оплати лікарняних листів, що практикувалися раніше, в сучасних умовах є неприйнятними [3].

При реалізації в нашій країні принципу «забруднювач платить» передбачалося визначати розміри платежів шляхом розподілу вартості регіональних програм оздоровлення природного середовища пропорційно до обсягів викидів і скидів, тобто враховувати стійкість ландшафтів і інші місцеві особливості, що поки не вдалося реалізувати.

Вимоги до картографічного забезпечення природоохоронної практики істотно відрізняються в залежності від конкретного призначення карт. Зміст і оформлення рекомендаційних карт проєктованих природоохоронних об'єктів (як і оформлення відповідних базових інвентаризаційно-оціночних і прогнозованих карт) регламентується загальними вимогами до проєктної документації.

Створення (як правило, в перспективі) контрольних карт не є жорстко регламентованим. У процесі моніторингу найбільшого значення набуває оперативність, тому дана складова частина екологічного картографування особливо інтенсивно комп'ютеризується.

Виконання (в повному або неповному обсязі; синхронно або асинхронно; своєчасно, із запізненням або передчасно) або невиконання рекомендованих заходів з часом стає фактором екологічної ситуації. У зв'язку з цим може постати питання про повторення робіт, тобто про перехід від лінійного до циклічного картографічного забезпечення (рисунок).

Скорочений варіант картографічного забезпечення застосовується в заповідній справі, де, як правило, обмежуються дослідницькою роботою і моніторингом. Змістом карт особливо охоронюваних територій зазвичай є їхня ландшафтна характеристика (в т. ч. динамічна), а також розміщення науково-дослідних і господарських об'єктів.

Картографічне забезпечення екологічної просвіти, освіти та виховання полягає в створенні картографічних матеріалів, узгоджених з навчальними програмами курсів екології та охорони природи, а також відповідними розділами географії. Навчальні екологічні карти є ілюстративним матеріалом, який виконує комунікативну функцію і за особливостями оформлення принципово не відрізняється від інших навчальних карт. Загальним для навчальних карт будь-якого змісту є пріоритет наочності перед точністю і повнотою, використання контрастних кольорів, великих позначень і написів тощо, як це практикується на настінних і включених в атласи навчальних картах охорони природи.

Недоліком таких карт зазвичай є відсутність вкрай важливої для навчально-виховних цілей інформації про стійкість і порушеність ландшафтів, що поясню-

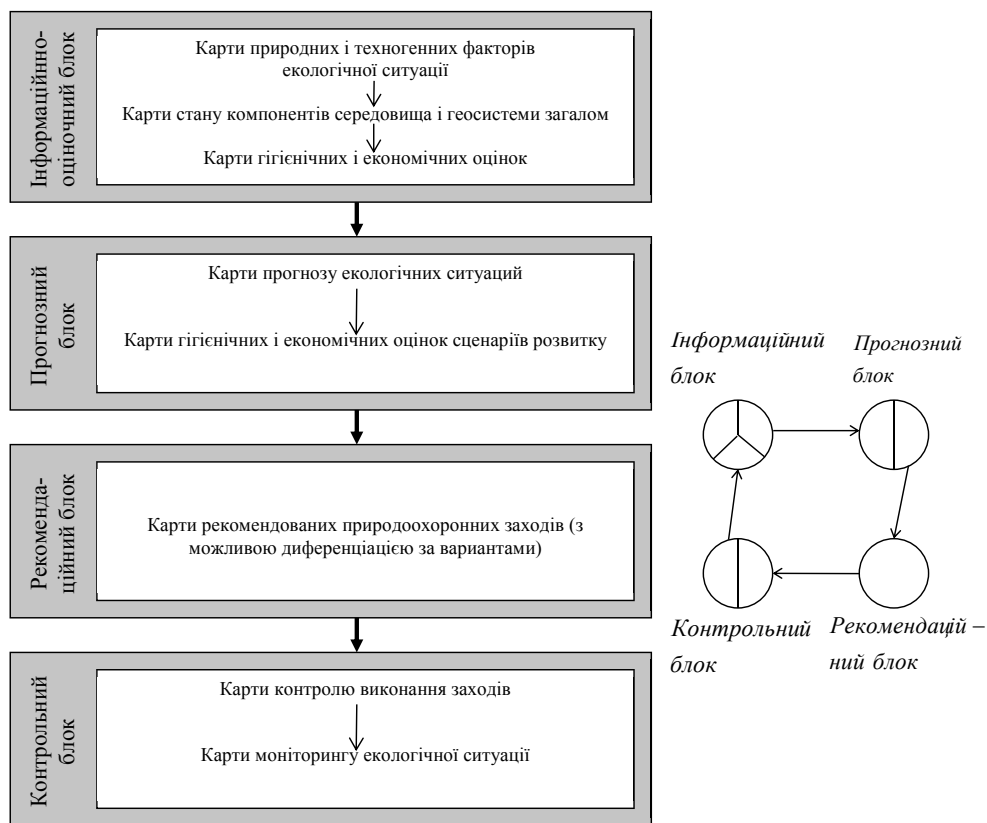

Рис. Картографічне забезпечення природоохоронних заходів за лінійною і циклічною схемами

Джерело: [5].

ється невисоким рівнем вивченості цих питань [2, 5].

Новим елементом екологічної освіти є видання відповідних спеціальних карт і атласів, орієнтованих на широкі верстви громадськості. Традиції такого роду видань тільки складаються; триває пошук характеристик, показників і сюжетів, які викликали б інтерес і позитивно впливали на громадську думку через адекватне розуміння екологічної ситуації.

Екологізація як загальна тенденція розвитку сучасної науки неоднаково проявилася в різних галузях тематичного картографування.

Геологічне картографування зазнало значних змін у галузі завдань і методів знімальних досліджень. Були розроблені нові методичні вказівки, що змінили загальну спрямованість геологічних досліджень з націленості виявляти корисні копалини на вивчення сучасного стану та тенденцій зміни геологічного середовища. При цьому в число об'єктів вивчення увійшли навіть характеристики забруднення атмосферного повітря, поверхневих вод.

У межах екологізації геологічного картографування підвищена увага приділяється показу на загальних і спеціальних картах техногенно-утворених, техногенно-перевідкладених і техногенно-змінених порід, а також сутності фізичних і хімічних змін у них.

Геоморфологічне картографування в останні роки також орієнтується на сприяння вивченню та вирішенню екологічних проблем. За висловом А. П.

Ласточкіна, якщо раніше геоморфологи приділяли основну увагу вивченню всього того геологічного, що відбивається в рельєфі, то зараз необхідно змістити акцент на те географічне, що рельєфом контролюється. Реалізація цієї ідеї полягає у вивченні впливу рельєфу на перерозподіл матеріально-енергетичних потоків і розробці геотопологічної основи для інтерполяції та екстраполяції фактичних даних про забруднення навколишнього середовища і трансформації екосистем [1].

Кліматичне картографування еволюціонує в напрямі відображення метеорологічних факторів екологічної ситуації: розсіюючої здатності і потенціалу забруднення атмосфери.

При цьому слід зазначити, що традиційне для вивчення атмосферних процесів створення дрібномасштабних карт на основі рідкісної мережі постів, що добре зарекомендувало себе при аналізі і прогнозі глобальних і регіональних ситуацій, виявилось недостатнім в умовах складної, мозаїчної картини забруднення урбанізованих територій.

У зв'язку з цим набуло широкого поширення створення комп'ютерних, в т. ч. оперативних, карт на основі математичного моделювання процесів розсіювання поллютантів.

Гідрологічне картографування також набуло націленості на відображення стану водних ресурсів, в т. ч. в аспектах їх виснаження і забруднення.

Ґрунтове картографування традиційно було орієнтоване на відображення не тільки типів, підтипів і різновидів ґрунтів, але також їхнього стану і тенденцій змін (виділення змитих і намитих ґрунтів). У межах екологізації ґрунтове картографування трансформується в моніторинг земельних ресурсів, до завдань якого входить відстеження змін: еродованості ґрунтів, вмісту гумусу, мікроелементів, рН, залишкових концентрацій пестицидів, забруднення важкими металами і нафтопродуктами. Об'єктом ґрунтового картографування стають антропогенно-перетворені ґрунти: агросірі, агролісові; пщезалоземи («обезголовлені» ґрунти) тощо.

Геоботанічне картографування (включаючи лісове, як його прикладний напрям) стало одним із джерел сучасного екологічного картографування. Як зазначалося вище, деякі автори спочатку були схильні розглядати те й інше як синоніми. Сучасною тенденцією в геоботанічному картографуванні є ріст уваги, що приділяється показу динаміки рослинності. Стан рослинного покриву є одним із показників екологічної ситуації загалом, у зв'язку з чим набуває розвитку біоіндикаційне картографування.

Екологізація проявляється у створенні спеціалізованих карт для показу наслідків господарської діяльності: обсягів і структури викидів і скидів забруднень, рівнів транспортного шуму, масштабів застосування добрив, пестицидів тощо. Стан середовища стає одним із вирішальних факторів оцінки території і прогнозів соціально-економічного розвитку [2-5].

Висновки

Як показано вище, екологічне картографування – це не стільки новий напрям тематичного картографування, скільки новий стан. Дана думка вимагає пояснень, оскільки ці два погляди на взаємини між тематичним і екологічним картографуванням не виключають, а доповнюють один одного.

Згідно з традиційним поглядом на класифікацію за тематикою основними підрозділами є карти природних явищ (фізико-географічні) і карти суспільних явищ (соціально-економічні). На перетині тих та інших зародився новий напрям – карти взаємодії людини і навколишнього середовища, або екологічні карти в су-

часному розумінні. Досить скоро стала очевидною неможливість розгляду екологічних питань без залучення всього комплексу інформації про діяльність людини і особливостей компонентів довкілля та геосистем (ландшафтів) загалом. Так виникли та співіснують два підходи до змісту понять екологічних карт: широкий, що включає чи не всі види географічних карт, і вузький, що обмежується використанням того чи іншого їх типу зі значними розбіжностями (зазначено вище) щодо того, якому саме типу слід віддати перевагу.

Правильність включення традиційних тематичних карт до числа еколого-географічних підтверджується не тільки гекекелевським визначенням екології, а й конкретними прикладами. Так, звичайні карти, на яких точковим способом показано розміщення худоби, характеризують також величину навантаження на пасовищні угіддя; карти автодоріг одночасно є картами свинцевого забруднення ґрунтів; сукупність кліматичних карт дає змогу оцінити потенціал самоочищення атмосфери тощо.

У той же час на традиційних тематичних картах відповідна інформація найчастіше буває не виділена і не скомпонована так, як це потрібно для геоекологічних досліджень і оцінок. Тому екологічне картографування як новий стан тематичного – це не тільки теоретична побудова, а й необхідність врахування при створенні карт нових практичних запитів. Карта будь-якої тематики, якщо вона придатна або тим більше призначена для проведення геоекологічних досліджень і оцінок, природоохоронної освіти і виховання, може вважатися еколого-географічною (в широкому трактуванні цього поняття) і займати відповідне місце в новій «екологічній» класифікації. Це однак не заперечує правомірності існування традиційних, «неекологічних» тематичних карт і їхньої традиційної класифікації.

Література

1. Данилов-Данильян В. И. Экология, охрана природы и экологическая безопасность / В. И. Данилов-Данильян. – М.: МНЭПУ, 1997. – 744 с.
2. Інформація аерокосмічного землезнавства / За ред. С. О. Довгого і В. І. Лялька. – К.: Наук, думка, 2001. – 126 с.
3. Копач П. І. Комплексний кадастр природних ресурсів території як інформаційна основа вибору стратегії сталого розвитку // Екологія і природокористування: Зб. наук. праць. – Вип. 2. – Дніпропетровськ, 2009. – С. 162-165.
4. Опара В. М. Особливості екологічного картографування в Україні / В.М. Опара, В. В. Тишковець // Збірник наукових праць. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. – Вип. 15. – 2012. – С. 102-105.
5. Основы геоинформатики: Учеб. пособие для вузов. / Под ред. Тикунова В. С. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.
6. Стурман В. И. Экологическое картографирование: Учебное пособие / В. И. Стурман. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 251 с.
7. Тітова С. В. Картографічний метод та системний підхід у наукових дослідженнях / С. В. Тітова, А. О. Новосвітна // Картографія та вища школа: збірник наук. праць. – К., 2008 – С. 158-169.
8. Тітова С. В. Картографічні методи в екології: навчально-методичний посібник / С. В. Тітова, Т. В. Дудун. – К.: ННЦ Інститут біології, 2015. – 139 с.
9. Экологическое картографирование: Учебное пособие / Г. Н. Огуреева. – ЮРАЙТ, 2016. – 155 с.
10. Экологическое картографирование: Учебное пособие для академического бакалаврата / Л. Г. Емельянова, Г. Н. Огуреева, Т. В. Котова. – Университеты России, 2016. – 156 с.